

Denys Sviridenko*
Marcin Orzechowski**

Biało-ruskij mir. Reaktywacja reintegracyjna w relacjach rosyjsko-białoruskich

White-Russian world. Reintegration reactivation in relations between Russian Federation and Belarus

Abstract: The relations between the Russian Federation and Belarus in the 21st century are characterized by dynamics and volatility. The integration processes of both countries, initiated in the 1990s, are an element of the strategy of domination in the post-Soviet area, which is consistently implemented by Russia. The authors conclude that this strategy in the case of Belarus is a kind of mixture of soft power and hard power, and the choice of instruments depends on the stability of the authoritarian regime, which is embodied by Alyaksandr Lukashenka. The rigged presidential elections triggered a wave of protests, leading to the gradual loss of social legitimacy by the Belarusian president. Russia has a dilemma: whether to continue to support Lukashenka, who is losing support, or to look for a “new personal alternative”, a politician that would guarantee the implementation of a “pro-Russian vector” in Belarus’s domestic and foreign policy. Regardless of how the situation develops, Russia’s strategic goal remains to keep Belarus in its sphere of influence using the already existing mechanisms of cooperation between the two countries.

Keywords: Russian Federation, Belarus, post-Soviet area, reintegration, bilateral relations

Streszczenie: Stosunki Federacji Rosyjskiej i Białorusi w XXI w. charakteryzują się dynamiką i zmiennością. Procesy integracyjne obu państw, zapoczątkowane jeszcze w latach 90. ubiegłego stulecia, są elementem konsekwentnie realizowanej przez Rosję strategii dominacji na obszarze postradzieckim. Autorzy dochodzą do konstatacji, że owa strategia w przypadku Białorusi jest swoistą mieszanką *soft power* i *hard power*, a dobór instrumentów działania jest uzależniony od stabilności autorytarnego reżimu, którego uosobieniem jest Alaksandr Łukaszenka. Sfalszowane wybory prezydenckie uruchomiły falę

* Denys Svyrydenko – dr hab., prof., Guangdong University of Petrochemical Technology, Chiny, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6126-1747>.

** Marcin Orzechowski – dr hab., Uniwersytet Szczeciński, Polska, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7272-6589>.

protestów, doprowadzając do stopniowej utraty legitymacji społecznej przez białoruskiego prezydenta. Rosja staje przed dylematem: czy nadal wspierać tracącego poparcie Łukaszenkę, czy poszukać „nowej alternatywy personalnej”, polityka, który gwarantowałby implementację „prorosyjskiego wektora” w polityce wewnętrznej i zagranicznej Białorusi. Bez względu na rozwój sytuacji, strategicznym celem Rosji pozostaje utrzymanie Białorusi w swojej strefie wpływów przy wykorzystaniu już istniejących mechanizmów współpracy pomiędzy oboma państwami.

Słowa kluczowe: Federacja Rosyjska, Białoruś, obszar postradziecki, reintegracja, stosunki dwustronne

Wstęp

Rozpad Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich nie tylko zmienił przestrzeń geopolityczną we wschodniej części kontynentu europejskiego, ale też wpłynął na jakościowe zmiany w systemie stosunków międzynarodowych. Trzydziesta rocznica tego wydarzenia skłania do refleksji i próby odpowiedzi na pytania dotyczące przemian, jakie zaszły w tej części świata. Czy państwa, które odzyskały niepodległość w wyniku rozpadu ZSRR, wykorzystały swoją szansę na transformację systemu politycznego w kierunku demokracji? Czy Federacja Rosyjska, która jeszcze w latach 90. XX w. zadeklarowała w sposób jednoznaczny chęć pełnienia funkcji „arbitra” i „gwaranta stabilności” w przestrzeni poradzieckiej, skutecznie realizuje strategię reintegracji tego obszaru, zgodnie ze swoimi interesami narodowymi i celami strategicznymi?

Należy pamiętać, że obszar Europy Wschodniej pozostaje niezmienne w kręgu strategicznych zainteresowań Rosji przede wszystkim jako „historyczna strefa jej interesów i wpływów”. W momencie pojawienia grupy suwerennych państw, na Kremlu zaczęto opracowywać nową strategię polityczną, uwzględniającą utrzymanie przez Rosję kontroli nad obszarem postradzieckim poprzez ustanowienie tu strefy wyłącznych wpływów Rosji i zmuszenie Zachodu do uznania takiego *status quo*. Naturalną konsekwencją procesu koncepcyjnego był dobór środków i instrumentów służących skutecznej implementacji założeń strategicznych.

Autorzy skłaniają się do wyciągnięcia wniosku, że strategia polityczna Federacji Rosyjskiej realizowana na obszarze postradzieckim odpowiada praktycznemu zastosowaniu kategorii pojęciowej *power* w ujęciu interpretacyjnym Johna George’a Stoessingera. Autor ów określał ją jako „zdolność państwa do użycia swych materialnych

i niematerialnych zasobów w sposób, w który wpływają na zachowanie innych państw¹. Jeżeli weźmiemy pod uwagę fakt, że to ujęcie definicyjne odnosi się do sprawności i efektywności działania władzy państwowej oraz świadomości posiadania zbiorowego interesu, w imieniu którego państwo dokonuje określonych wyborów, to nie powinien dziwić fakt, że Rosja chętnie wykorzystuje instrumenty zarówno *soft power*, jak i *hard power*², przy czym *soft power* odnosi się do działań o charakterze kooperacyjnym oraz kooptacyjnym, czyli takich, które opierają się na zdolności oddziaływania na inne podmioty poprzez szeroko rozumianą atrakcyjność kulturową, polityczną oraz ekonomiczną³. Z kolei *hard power* to zdecydowanie wpływ o charakterze nakazowym, *de facto* wymuszającym na podmiocie określone i oczekiwane przez dane państwo działania⁴.

W przeciwieństwie do „niepokornej” Ukrainy w relacjach rosyjsko-białoruskich dominowało *soft power*. Jednym z czynników jest z pewnością szereg podobieństw między reżimami w Rosji i na Białorusi, które powodują, że Kreml nie może lekceważyć kryzysu reżimu Łukaszenki. Moskwa uważa Białoruś za część swojej naturalnej strefy wpływów, jeden z kluczowych elementów tzw. rosyjskiego świata, rozumianego jako przestrzeń cywilizacyjno-kulturowa skupiona wokół Rosji. Wspólnym mianownikiem łączącym Rosję i Białoruś jest także retoryka dotycząca interpretacji samego rozpadu ZSRR. Władimir Putin określił w 2005 r. rozpad ZSRR jako największą tragedię geopolityczną XX w., a Alaksandr Łukaszenka wtórował rosyjskiemu prezydentowi w resentymentach dotyczących czasów radzieckich.

Autorzy w niniejszym artykule podjęli próbę analizy i oceny aktualnego stanu stosunków rosyjsko-białoruskich z uwzględnieniem podejmowanych w przeszłości prób współpracy o charakterze reintegracyjnym w kontekście swoistej reaktywacji, do jakiej dochodzi w ostatnim czasie na skutek rosnącego niezadowolenia społecznego i spadku poparcia, zarówno dla Alaksandra Łukaszenki, jak i dla

1 J.G. Stoessinger, *The Might of Nation. World Politics in Our Times*, New York 1969, s. 27-28.

2 M. Sułek, *Parametry potęgi (siły) państwa – stale czy zmienne*, [w:] *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sułek, J. Symonides, Warszawa 2009, s. 72.

3 J.S. Nye jr, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce międzynarodowej?*, Warszawa 2007, s. 44.

4 J. Sadłocha, *Pomiędzy miękką a twardą siłą: smart power*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2012, nr 13, s. 37-38.

Władimira Putina. Dynamika rozwoju sytuacji w regionie powoduje, że relacje Federacji Rosyjskiej i Białorusi nie sprowadzają się tylko i wyłącznie do „twardego sojuszu” reintegrującego jedynie niewielką część przestrzeni postradzieckiej. Koncepcja obrony „rosyjskiego świata” przed ingerencją państw zachodnich wzmacnia konsolidację rosyjsko-białoruską na wielu płaszczyznach. Nie należy zapominać, że w ciągu ostatnich trzydziestu lat współpraca Rosji i Białorusi podlegała pewnym procesom ewolucyjnym, niemniej jednak charakteryzuje się też konsekwencją wynikającą także z potrzeby przeciwdziałania demokratycznej transformacji reżimów na obszarze postradzieckim. Z jednej strony, Łukaszenka niejednokrotnie irytował decydentów na Kremlu, z drugiej jednak, białoruski „lokalny watażka” jest w pewnym sensie gwarantem ciągłości prorosyjskiej polityki w tym państwie⁵.

Na użytek rozważań zawartych w niniejszym artykule poddano weryfikacji następujące hipotezy badawcze. Po pierwsze, w okresie kryzysu i wzrostu społecznej niechęci wobec białoruskiego prezydenta strategicznym celem Moskwy staje się przeciwdziałanie rozwojowi takiej sytuacji, która mogłaby doprowadzić do niekontrolowanego upadku reżimu Łukaszenki.

Po drugie, najnowszy projekt reformy konstytucyjnej, przyjęty z poprawkami w drugim oraz trzecim czytaniu przez Dumę Państwową Federacji Rosyjskiej 10-11 marca 2021 r., jednoznacznie uwidacznia coraz większe podobieństwa w systemie rządów obu państw. Zarówno w Rosji, jak i na Białorusi opierają się one na silnej centralizacji władzy i rozszerzaniu konstytucyjnych uprawnień prezydenta. „Wyzerowanie” kadencji prezydenckich, oznaczające *de facto* realną możliwość pozostania Putina na Kremlu aż do 2036 r., jest elementem wprowadzenia politycznego systemu „superprezydenckiego” i demontażu zapisanej w konstytucji FR zasady trójpodziału władz. Wydaje się, że w przypadku rosyjskiej wersji „wielokadencyjności” zmiany te mają służyć właśnie zapewnieniu stabilności owego systemu i utrzymaniu w dłuższej perspektywie autorytarnej formy rządów oraz ze wzglę-

5 Jak pisze J. Olchowski: „w chwili obecnej Rosja nie ma na Białorusi nikogo innego, kto gwarantowałby zachowanie rosyjskich wpływów” – cyt. za: J. Olchowski, *Białoruś – wyzwania i dylematy w 2021 roku*, „Komentarze IES” 344, <https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorus-wyzwania-i-dylematy-w-2021-roku/> [17.04.2021].

du na coraz bardziej zaawansowany wiek Putina (w 2036 r. skończy 84 lata) – zapewnieniu sukcesji władzy.

Po trzecie, działania wewnętrzne w Rosji znajdą odzwierciedlenie w relacjach z Białorusią, która pozostaje niezmiennie istotną częścią „rosyjskiego świata”, zwłaszcza po kolejnej eskalacji konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. W interesie Federacji Rosyjskiej jest to, aby Białoruś (najlepiej pod rządami Łukaszenki) pozostała partnerem nie tylko lojalnym, ale przede wszystkim trwającym w wielopłaszczyznowym uzależnieniu od Rosji, by jakakolwiek perspektywa emancypacji geopolitycznej tego państwa, a tym bardziej jakiegokolwiek pogłębienie relacji z Zachodem pozostały wyłącznie w sferze rozważań teoretycznych. W tym celu Rosjanie będą przeciwdziałać wszelkimi możliwymi sposobami intensyfikacji oddolnej społecznej rewolty przeciwko władzy. Służyć mają temu „hybrydowe działania” polegające na tworzeniu odpowiednio spreparowanego przekazu medialnego, próbie spolaryzowania białoruskiego społeczeństwa, a nawet zaangażowaniu rosyjskich służb specjalnych. Sam Putin, po sprawie Nawalnego mierzący się ze spadkiem poparcia społecznego, obawia się, że ewentualny sukces ulicznych protestów w bliskiej kulturowo Białorusi zachęci do podobnej antyrządowej i przede wszystkim antyprezydenckiej aktywności również obywateli Federacji Rosyjskiej.

1. Państwo Związkowe Rosji i Białorusi

1. Państwo Związkowe Rosji i Białorusi, znane także pod nazwą Związek Białorusi i Rosji (ZBiR), to pierwsza formalna i ustrukturalizowana formuła współpracy rosyjsko-białoruskiej o charakterze konfederacji, mającej na celu proces integracji politycznej, gospodarczej oraz walutowej obu państw. Pierwszym dokumentem, stanowiącym etap wstępny do integracji w ramach ZBiR, była „Umowa o unii celnej między Federacją Rosyjską a Republiką Białoruś”⁶ podpisana 6 stycznia 1995 r. w Mińsku.

6 *Соглашение о Таможенном союзе между Российской Федерацией и Республикой Беларусь [Soglasheniye o Tamozhennom soyuze mezhdru Rossiyskoy Federatsiyey i Respublikoy Belarus]*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_15906/ [15.04.2021].

Kolejnym porozumieniem była „Umowa o utworzeniu wspólnoty Białorusi i Rosji” z 2 kwietnia 1996 r., która przedstawiała m.in. strukturę przyszłego związku obu państw⁷.

Według dokumentu powinna ona wyglądać następująco:

- Rada Związku – głowy państw, szefowie rządów i parlamentu;
- Kongres Międzyparlamentarny – organ uchwałodawczy, złożony ze 100 parlamentarzystów (po 50 z każdego kraju);
- Komitet Integracyjny – organ wykonawczy, złożony z przedstawicieli rządów;
- Sąd Związkowy.

Mimo to suwerenność państw tworzących to stowarzyszenie nie została całkowicie zniesiona, co potwierdzały art. 15 i 16 tegoż układu. Stwierdzały one bowiem, że każda ze stron zachowuje niepodległość i integralność terytorialną oraz flagę państwową, godło, hymn oraz sama ustanawia stosunki dyplomatyczne i konsularne. Postanowiono także wspólnie chronić granice „zewnątrzne” i powołać wspólny, specjalny budżet projektów integracyjnych. Zgodnie z zapisami zawartymi w traktacie przewidywano ewolucyjną integrację na płaszczyźnie politycznej, wojskowej i gospodarczej. Rosja i Białoruś miały wspólnie uzgadniać politykę zagraniczną oraz współdziałać w dziedzinie bezpieczeństwa, ochrony granic i walki z przestępczością⁸.

10 lipca 1997 r. podpisano „Umowę o Związku Białorusi i Rosji”⁹. Był to rodzaj odpowiedzi na „strategiczną koncepcję dotyczącą ewentualnego referendum w kwestii zjednoczenia obu państw”, wysuniętą przez Borysa Jelcyna jeszcze w lutym 1997 r. W art. 15 zapisano kolejne kroki, jakie należy poczynić wspólnie w celu osiągnięcia wyższego stopnia integracji. Zaliczono tu m.in. uzgadnianie podstaw polityki Związku, realizowanie wspólnych programów ekonomicznych, społecznych, ekologicznych i kulturalnych, koordynację działań w polityce zagranicznej, walkę z korupcją, terroryzmem i innymi rodzajami

7 С.И. Куракина, *Союзное государство Беларуси и России: конституционно-правовое исследование*, [S.I. Kurakina, *Soyuznoye gosudarstvo Belarusi i Rossii: konstitutsionno-pravovoye issledovaniye*], <https://search.rsl.ru/ru/record/01003059884> [5.03.2021].

8 M. Orzechowski, *Strategie polityczne Federacji Rosyjskiej wobec państw obszaru Europy Wschodniej w latach 1990-2005*, Toruń 2013, s. 82.

9 *Договор о Союзе Беларуси и России*, Ратифицирован Федеральным законом РФ от 10 июня 1997 года N 89-ФЗ [*Dogovor o Soyuze Belarusi i Rossii, Ratifitsirovan Federal'nym zakonom RFOT 10 iyunya 1997 goda N 89-FZ*], <https://docs.cntd.ru/document/1902007> [11.04.2021].

przestępczości, uzgadnianie podstaw prawnych rozwoju ekonomicznego, społecznego i kulturalnego, unifikację norm prawnych itd.¹⁰

Wyjątkową symbolikę ma data 8 grudnia 1999 r. To właśnie tego dnia, w ósmą rocznicę rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Borys Jelcyn i Alaksandr Łukaszenka podpisali „Układ o utworzeniu Państwa Związkowego Białorusi i Rosji”¹¹ wraz z „Programem działań Federacji Rosyjskiej i Republiki Białoruś zbudowania Państwa Związkowego do 2008 roku”. W dokumencie zapisano m.in. podział kompetencji państwa związkowego na wspólne (z kompetencjami państw wchodzących w skład Związku) oraz wyłączone¹².

W obszarze wspólnych kompetencji Państwa Związkowego umieszczono¹³:

- współdziałanie w sferze realizacji polityki obronnej;
- decyzje o przyjęciu innych państw (Układ miał posiadać bowiem otwarty charakter i umożliwiał przystąpienie do niego również innym państwom, gdyby wyraziły swoje zainteresowanie i spełniły jednocześnie szereg wymogów proceduralnych);
- koordynację i współdziałanie w sferze polityki zagranicznej;
- sferę socjalną;
- rozwój nauki, kultury, szkolnictwa;
- harmonizację i unifikację prawodawstwa;
- ochronę środowiska naturalnego;
- walkę z terroryzmem i innymi rodzajami przestępczości.

Z kolei do kompetencji wyłącznych Państwa Związkowego zaliczone zostały¹⁴:

- utworzenie jednolitego obszaru ekonomicznego;
- regulowanie działalności gospodarczej;
- wprowadzenie jednolitej polityki finansowej;
- funkcjonowanie jednolitego systemu transportowego i energetycznego, łączności i telekomunikacji;

10 M. Orzechowski, *Strategie polityczne Federacji Rosyjskiej...*, s. 82.

11 *Договор о создании Союзного государства* [Dogovor o sozdanii Soyuznogo gosudarstva], <https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva>, <https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva> [21.04.2021].

12 M. Orzechowski, *Strategie polityczne Federacji Rosyjskiej...*, s. 82-83.

13 K. Malak, *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi*, Warszawa 2003, s. 50.

14 *Rozwój zbliżenia Białorusi i Rosji: Związek rosyjsko-białoruski*, „Fakty. Prognozy. Opinie. Biuletyn DBM MON” 1997, nr 4(45), s. 11-13.

- jednolite funkcjonowanie służb pogranicznych i celnych;
- funkcjonowanie regionalnego zgrupowania wojsk.

Powstanie Związku Białorusi i Rosji umożliwiło wyprzedzające przybliżenie swojej infrastruktury politycznej i militarnej aż do linii Bugu. W latach 90. ubiegłego stulecia było to swoiste zabezpieczenie przed rozszerzeniem Sojuszu Północnoatlantyckiego na kraje Europy Środkowej. Wielu autorów wyrażało uzasadniony pogląd, że o ile Ukraina jest dla Federacji Rosyjskiej drzwiami do Europy Zachodniej, o tyle Białoruś jest co najmniej oknem¹⁵. Dodajmy, nie tylko oknem dla rosyjskich towarów i kontaktów polityczno-gospodarczych, ale również obszarem uniemożliwiającym powstanie tzw. strefy bałtycko-czarnomorskiej (państwa nadbałtyckie + Ukraina), izolującej Rosję od zachodniej części kontynentu¹⁶. Obecnie utrzymanie Białorusi w rosyjskiej strefie wpływów jest dla Rosji ważne także z powodu obwodu kaliningradzkiego. Gdyby w Mińsku doszły do władzy siły dążące do integracji z Zachodem lub nawet opowiadające się za neutralnym statusem Białorusi, znacząco pogłębiłoby to izolację najdalej na zachód wysuniętego regionu Federacji Rosyjskiej.

2. Biało-Ruskij Mir – stosunki rosyjsko-białoruskie w obliczu nowych wyzwań

Od 2014 r. możemy zaobserwować postępującą intensyfikację konceptualizacji wizji rozwoju obszaru postradzieckiego, a przed wszystkim roli Federacji Rosyjskiej na tym obszarze. Pojawiały się różne określenia na owe koncepcje, niejednokrotnie wygłaszane przez samego Władimira Putina. Jednym z najczęściej stosowanych określeń obok „Związku Radzieckiego light”¹⁷ stała się „doktryna Putina”.

Podstawą założeń koncepcyjnych tzw. „doktryny Putina” jest obszar zajmowany niegdyś przez Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, z Rosją jako centrum „rosyjskojęzycznej wspólnoty cywi-

15 *Белоруссия на перепутье: в поисках международной идентичности*, red. Ш. Гарнетт, Р. Легволд, Москва 1998 [*Belorussiya na pereput'ye: v poiskakh mezhdunarodnoy identichnosti*, red. Sh. Garnett, R. Legvold, Moskva 1998], s. 87-88, 116-117.

16 K. Malak, *Polityka zagraniczna...*, s. 17.

17 Zob. szerzej: J. Brooke, *Is 'Soviet Union light' the Future of Putin's Russia?*, <http://www.voanews.com/content/soviet-union-light-future-putin-russia/1521341.html> [22.11.2020].

lizacyjnej”. Wspólnota ta może w perspektywie przyjąć postać koncentrycznych kręgów: podstawą pierwszego z nich ma być wspomniana już wcześniej ścisła więź łącząca Rosję z Ukrainą, a w dalszej kolejności z Białorusią i pozostałymi państwami powstałymi po rozpadzie ZSRR¹⁸. Ma ona stać się podstawą duchowej i cywilizacyjnej wspólnoty, wobec której stosowana jest nazwa „rosyjski świat – ruski mir”. Wspólnota ta bywa definiowana, także przez samego prezydenta Putina, jako skupiona wokół Rosji grupa ludzi mówiących po rosyjsku, identyfikujących się z religią i kulturą prawosławną i odwołujących się do wspólnych wartości bez względu na obywatelstwo i pochodzenie etniczne¹⁹.

Aktualna sytuacja na Białorusi związana z wyborami prezydenckimi i eskalacją protestów społecznych skierowanych przeciwko prezydentowi Łukaszenko w powiązaniu z kolejnym przesileniem w relacjach rosyjsko-ukraińskich wymusza niejako dokonanie przewartościowań w strategii „ruskiego miru”. Perspektywa odbudowy państwowości rosyjskiej w granicach dawnego ZSRR lub też obejmującej Rosję, Białoruś i Ukrainę coraz bardziej się oddala. Także plan przekształcenia Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej w ścisły blok integracyjny, naśladujący częściowo swoją formą Unię Europejską, staje się w najbliższej perspektywie coraz mniej realny. Kryzys polityczno-społeczny na Białorusi wzmógł obawy w Rosji przed kolejną rewolucją w obrębie „ruskiego miru”. Zmiana obozu władzy na Białorusi, uznawanej nieprzypadkowo za najspokojniejszą część postsowieckiej przestrzeni, zamieszkałej przez ludność bierną politycznie i nieskorą do działań uznanych przez reżim za łamiące prawo, byłaby nie tylko wizerunkową porażką polityki Putina, ale przede wszystkim potencjalną „zachętą” dla jego przeciwników w samej Rosji. Jednocześnie nastąpiło wzmocnienie agresywniejszej retoryki, czego przykładem może być chociażby wypowiedź prezydenta Putina z 27 sierpnia 2020 r., kiedy to jednoznacznie

18 Można zauważyć nawiązanie do teorii kręgów koncentrycznych jako idei związanej z koncepcją wieloetapowej i zróżnicowanej integracji europejskiej, której celem miało być zjednoczenie gospodarcze i polityczne całego kontynentu – zob. szerzej: J. Ruszkowski, *Europeizacja ad extra w zarządzaniu zewnętrznym (external governance) Unii Europejskiej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2010, nr 4, s. 7-27.

19 M. Menkiszak, *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim*, „Komentarze OSW”, 27.03.2014, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-03-27/doktryna-putina-tworzenie-koncepcyjnych-podstaw-rosyjskiej> [9.02.2021].

zadeklarował, że nie pozwoli „najbliższemu Rosji krajowi” na ewentualny dryf ku Zachodowi i jego instytucjom oraz na wyjście ze strefy wpływów Rosji²⁰. Przekaz był jasny, Rosja nie dopuści do sytuacji, w której jakikolwiek przedstawiciel białoruskiej opozycji uzyskałby realną szansę na przejęcie władzy w tym państwie. Powstaje pytanie, po jakie środki może sięgnąć Federacja Rosyjska w celu utrzymania reżimu Łukaszenki? Wydaje się, że możliwości jest co najmniej kilka: od użycia na terytorium Białorusi rosyjskich oddziałów sił porządkowych, poprzez „wsparcie propagandowe” zwłaszcza w cyberprzestrzeni, aż do wspólnych działań przedstawicieli rosyjskich i białoruskich służb specjalnych.

W tym ostatnim przypadku próbę możliwości kooperacyjnych obu służb można było zaobserwować w kwietniu 2021 r., kiedy to w ramach wspólnych działań rosyjskiej FSB i białoruskiej KGB zatrzymano w Moskwie białoruskiego adwokata z amerykańskim obywatelstwem Jurija Zienkowicza oraz białoruskiego publicystę i politologa Alaksandra Fiadutę. Mniej więcej w tym samym czasie w Szklowie na Białorusi aresztowany został Ryhor Kastusiu – przewodniczący Białoruskiego Frontu Ludowego, jednej z głównych białoruskich partii opozycyjnych²¹. Zorganizowana akcja służb była inspirowana uzyskaną w toku działań operacyjnych informacją, że zatrzymane osoby współpracowały z częścią „opozycyjnie nastawionej” generacji białoruskich sił zbrojnych w celu dokonania przewrotu wojskowego, który miał być połączony z zamachem na samego Alaksandra Łukaszenkę i jego rodzinę²². Zdarzenie to idealnie wpisuje się w specyfikę „hybrydowych działań” wspierających prezydencki reżim i jest niewątpliwie sugestywnym ostrzeżeniem dla białoruskich opozycjonistów. O ile wcześniej przebywanie na terytorium Federacji Rosyjskiej było dla tych osób szansą na przedostanie się na Zachód i sposobem na uniknięcie zatrzymania przez białoruskie służby, o tyle po tej „spektaku-

20 J. Olchowski, *Białoruś i Rosja – żelazny braterski uścisk*, „Komentarze IEŚ” 256, <https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorus-i-rosja-zelazny-braterski-uscisk/> [2.04.2021].

21 K. Kłysiński, P. Żochowski, *FSB ujawnia próbę „zamachu” na Łukaszenkę*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-04-19/fsb-ujawnia-probe-zamachu-na-lukaszenke> [20.04.2021].

22 Obszerny materiał zawierający nagrania operacyjne z inwigilacji oraz zatrzymań spiskowców został wyemitowany w białoruskiej telewizji państwowej. Do sprawy publicznie odniósł się także sam białoruski prezydent, który oskarżył zatrzymanych o powiązania ze służbami specjalnymi USA – zob. szerzej: ibidem.

larnej akcji” jasne stało się, że osoby podejrzane o szkodliwe działanie na rzecz białoruskiego przywódcy szybko znajdują się „na celowniku” rosyjskich służb. Udaremnienie „zamachu” można było też wykorzystać we wspomnianej wcześniej antyzachodniej retoryce poprzez medialne propagowanie narracji osadzonej na „wszechobecnym spisku”, inspirowanym przez Stany Zjednoczone i ich sojuszników, mającym na celu dalszą destabilizację polityczno-społeczną na obszarze Europy Wschodniej.

Nie ulega wątpliwości, że w przypadku załamania się reżimu na Białorusi oraz braku korzystnej z punktu widzenia rosyjskich interesów alternatywy personalnej wobec Łukaszenki Moskwa może zdecydować się na siłowe wsparcie białoruskiego prezydenta. Należy przypomnieć, że z formalnego punktu widzenia jest to możliwe. Wynika to chociażby z członkostwa obu państw w Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, a także z porozumień dotyczących funkcjonowania Państwa Związkowego. Ponadto pod względem wojskowym Białoruś jest *de facto* częścią przestrzeni strategicznej Rosji, która posiada na Białorusi strategiczne obiekty wojskowe. Armia białoruska jest tak naprawdę podporządkowana rosyjskiemu Zachodniemu Okręgowi Wojskowemu, a kadra oficerska jest szkolona w Rosji.

Zakończenie

Reasumując rozważania zawarte w niniejszym artykule, należy stwierdzić, że wspomniana w tytule reaktywacja reintegracyjna przebiega w duchu wzmacniania zależności Białorusi od Rosji praktycznie na każdej płaszczyźnie. Wielowektorowość została zastąpiona przez prorosyjską retorykę: „Rosja zawsze była, jest i będzie naszym najbliższym sprzymierzeńcem, niezależnie od tego, kto rządzi na Białorusi czy w Rosji”²³. Już teraz widać wyraźnie, że polityczna przyszłość białoruskich władz, przede wszystkim Alaksandra Łukaszenki, będzie niemal całkowicie zależna od woli rosyjskich władz i samego prezydenta Putina. Stanowi to konsekwencję dramatycznych wydarzeń po sfałszo-

23 Cyt. za: G. Kuczyński, *Kryzys reżimu Łukaszenki – Rosja chce to wykorzystać*, <https://www.tvp.info/49388060/wybory-na-bialorusi-grzegorz-kuczynski-kryzys-rezimu-lukaszenki-rosja-chce-wykorzystac-wieszwiecej> [15.04.2021].

wanych wyborach prezydenckich i jednoznacznego wsparcia reżimu Łukaszenki przez Rosję, co umożliwiło mu przetrwanie i utrzymanie się u władzy. Przewiduje się także, że Rosja w ramach „monitoringu politycznego” zaangażuje się w deklarowaną przez białoruskiego prezydenta reformę konstytucyjną i ewentualne przedterminowe wybory.

Niezależnie od rozwoju sytuacji moment, w którym Łukaszenka przestanie gwarantować stabilizację i bezpieczeństwo rosyjskich wpływów, spowoduje, że Rosja może udzielić poparcia osobie, która zostanie uznana za wiarygodnego gwaranta kontynuacji procesu integracyjnego. Z kolei uzależnienie na płaszczyźnie gospodarczej może być podtrzymywane m.in. przez wykupienie przez rosyjski kapitał najbardziej dochodowych białoruskich przedsiębiorstw, w tym zwłaszcza tych z branż zbrojeniowej i petrochemicznej.

Pozytywna weryfikacja postawionych we wstępie hipotez prowadzi także do wyciągnięcia wniosku, że postępujący proces uzależnienia Białorusi od Rosji, wpisujący się w strategię reintegracji obszaru postradzieckiego, może doprowadzić do stopniowego ograniczania białoruskiej suwerenności, co z kolei może stać się przyczyną intensyfikacji antyrosyjskich protestów, wśród nie tylko zwykłych obywateli, ale również (a może przede wszystkim) przedstawicieli establishmentu politycznego i biznesowego, dla których mogłoby to oznaczać dotychczasową utratę wpływów.

Mało prawdopodobny wydaje się wariant całkowitej „inkorporacji” Białorusi przez Federację Rosyjską, gdyż wiązałoby się to z bardzo dużymi kosztami politycznymi, społecznymi i finansowymi. Dodatkowo najprawdopodobniej oznaczałoby bardziej zdecydowaną reakcję państw zachodnich, a co za tym idzie – zaostrenie sankcji. Czy zatem „biało-ruskij mir” stanie się integralną częścią „ruskiego miru”? Czy może będzie funkcjonował niezależnie od dalszych działań Rosji w przestrzeni postradzieckiej? Wydaje się, że wspomniana już reforma konstytucyjna i przedterminowe wybory mogłyby być pomocne w uzyskaniu chociażby częściowej odpowiedzi na te pytania.

Bibliografia

- Belorussiya na pereput'ye: v poiskakh mezhdunarodnoy identichnosti*, red. Sh. Garnett, R. Legvold, Moskwa 1998.
- Brooke J., *Is 'Soviet Union light' the Future of Putin's Russia?*, <http://www.voanews.com/content/soviet-union-light-future-putin-russia/1521341.html>.
- Dogovor o Soyuze Belarusi i Rossii*, Ratifitsirovan Federal'nym zakonom RFOT 10 iyunya 1997 goda N 89-FZ, <https://docs.cntd.ru/document/1902007>.
- Dogovor o sozdanii Soyuznogo gosudarstva*, <https://soyuz.by/dogovor-o-sozdanii-soyuznogo-gosudarstva>.
- Fiszler J.M., Stępniewski T., Świder K., *Polska – Ukraina – Białoruś – Rosja. Obraz politycznej dynamiki regionu*, Warsaw 2019.
- Kłysiński K., Żochowski P., *FSB ujawnia próbę „zamachu” na Łukaszenkę*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2021-04-19/fsb-ujawnia-probe-zamachu-na-lukaszenke>.
- Kuczyński G., *Kryzys reżimu Łukaszenki – Rosja chce to wykorzystać*, <https://www.tvp.info/49388060/wybory-na-bialorusi-grzegorz-kuczynski-kryzys-rezimu-lukaszenki-rosja-chce-wykorzystac-wieszwiecej>.
- Kurakina S.I., *Soyuznoye gosudarstvo Belarusi i Rossii: konstitutsionno-pravovoye issledovaniye*, <https://search.rsl.ru/ru/record/01003059884>.
- Malak K., *Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Białorusi*, Warszawa 2003.
- Menkiszak M., *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim*, „Komentarze OSW”, 27.03.2014, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2014-03-27/doktryna-putina-tworzenie-koncepcyjnych-podstaw-rosyjskiej>.
- Nye J.S. jr, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce międzynarodowej?*, Warszawa 2007.
- Olchowski J., *Białoruś – wyzwania i dylematy w 2021 roku*, „Komentarze IEŚ” 344, <https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorus-wyzwania-i-dylematy-w-2021-roku/>.
- Olchowski J., *Białoruś i Rosja – żelazny braterski uścisk*, „Komentarze IEŚ” 256, <https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorus-i-rosja-zelazny-braterski-uscisk/>.
- Orzechowski M., *Strategie polityczne Federacji Rosyjskiej wobec państw obszaru Europy Wschodniej w latach 1990-2005*, Toruń 2013.
- Rozwój zbliżenia Białorusi i Rosji: Związek rosyjsko-białoruski*, „Fakty. Prognozy. Opinie. Biuletyn DBM MON” 1997, nr 4(45).
- Ruszkowski J., *Europeizacja ad extra w zarządzaniu zewnętrznym (external governance) Unii Europejskiej*, „Rocznik Integracji Europejskiej” 2010, nr 4.
- Sadłocha J., *Pomiędzy miękką a twardą siłą: smart power*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2012, nr 13.
- Soglasheniye o Tamozhennom soyuze mezhdu Rossiyskoy Federatsiyey i Respublikoy Belarus*, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_15906/.

Stoessinger J.G., *The Might of Nation. World Politics in Our Times*, New York 1969.

Sulek M., *Parametry potęgi (siły) państwa – stałe czy zmienne*, [w:] *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*, red. M. Sulek, J. Symonides, Warszawa 2009.

Szabaciuk A., *Białorusko-rosyjska rozgrywka strategiczna z importem ropy naftowej w tle*, „Komentarze IES” 196, <https://ies.lublin.pl/komentarze/bialorusko-rosyjska-rozgrywka-geostrategiczna-z-importem-ropy-naftowej-w-tle/>.